

Užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvoje, integravimo į darbo rinką politika

Janina Radvilavičiūtė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas
Saulėtekio al. 11, LT-10222 Vilnius

Straipsnyje nagrinėjami pabėgėlių, dėl įvairių konfliktų jų šalyse atsidūrusių Lietuvoje ir įgijusių užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, statusą, adaptavimo, kalbos mokymo ir integravimo į darbo rinką metodai. Taip pat pateikiami metodai, kurie taikomi jau seniau su šiomis problemomis susidūrusiose ir didesnę migrantų mokymo bei adaptavimo patirtį turinčiose Vakarų Europos šalyse.

Pagrindinės sąvokos: pabėgėliai, migracija, prieglobstis, parama, integracija, mokymas.

Keywords: refugee, migration, shelter, asylum, support, integration, training.

Įvadas

Pasaulio šalyse vykstant įvairiems procesams – karams, rasiniams ir nacionaliniams konfliktams ir kt., padidėjo pabėgėlių srautai iš šių konfliktinių vietų į kitas šalis, dažniausiai Europos. Vakarų Europos šalyse, kurios jau seniai susiduria su tokiomis problemomis, taikomi ir praktikos patikrinti šių problemų sprendimo būdai – priimti šiuos procesus reguliuojantys įstatymai, sukurtas migrantų priėmimo ir adaptavimo įstaigų tinklas.

Paskelbus Lietuvos nepriklausomybę, atsivėrus sienoms, su pabėgėlių problema susidūrė ir Lietuva. Per Lietuvą, kuri yra tranzito šalis pakeliui į Vakarų Europos valstybes, pradėjo plūsti pabėgėliai iš skurdžių pasaulio regionų (Pakistano, Šri Lankos, Afganistano ir t. t.). Ir mūsų šalis turėjo spręsti šias problemas. Prieglobsčio suteikimo sistemos sukūrimo pradžia Lietuvoje galėtume laikyti 1995 m. liepos 4 dieną, kai Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą „Dėl pabėgėlio statuso“. Įstatymas įsigaliojo 1997 m. liepos 27 d., kai Lietuvos Respublika ratifikavo 1951 metų Konvenciją dėl pabėgėlių statuso bei 1967 metų Protokolą dėl pabėgėlių statuso. Buvo įsteigti du centrai prieglobsčio prašytojams priimti: Užsieniečių registracijos centras (Pabradėje) ir Pabėgėlių priėmimo centras (Rukloje). Čia apgyvendinami pabėgėliai, kuriems suteikiamas pabėgėlių statusas, jie gauna laikiną leidimą apsigyventi Lietuvoje.

1998 m. vasario 26 d. Lietuvos Respublikos

Vyriausybė patvirtino Pabėgėlių socialinės integracijos tvarką. Ja vadovaujantis pradėta teikti valstybės parama pabėgėliams, įgijusiems užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, statusą.

1. Prieglobstį gavusių užsieniečių adaptacija Lietuvoje

Lietuvoje gavusiems prieglobstį užsieniečiams teikiama valstybės parama, finansuojama jų integracija. Integracijos sritys yra šios:

- valstybinės kalbos mokymas,
- švietimas,
- užimtumas,
- aprūpinimas gyvenamuoju plotu,
- socialinė apsauga,
- sveikatos apsauga.

Pabėgėlių skaičius, nors nėra didelis, turi tendenciją kasmet didėti. Pagal šalis, iš kurių atvyksta pabėgėliai, galima spręsti apie jose tam tikru laikotarpiu vykstančius konfliktus. Šiuo metu didžiausias pabėgėlių srautas yra iš Rusijos Federacijos – Čečėnijos.

Lietuvoje pabėgėliams teikiamos:

- būtinos socialinės, sveikatos priežiūros, teisinės paslaugos;
- lietuvių kalbos kursai (atitinkantys Europos Tarybos kalbos mokėjimų aprašo A1 lygį) ir Lietuvos visuomenės pažinimo kursai pagal Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintą programą. Parama prieglobstį gavusiems užsieniečiams

1 lentelė. Gavusių valstybės paramą integracijai užsieniečių skaičius ir kilmės šalis

Šalis	Gavusių valstybės paramą integracijai užsieniečių skaičius				
	2000 m.	2001 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.
Afganistanas	38	33	16	15	13
Rusijos Federacija	9	67	150	339	385
Iranas	6	6	0	0	0
Irakas	4	0	1	0	0
Somalis	0	13	10	2	1
Šri Lanka	0	4	3	3	0
Pakistanas	0	4	4	0	0
Kongas	0	0	1	1	0
Nigerija	0	0	0	1	1
Kitos	3	2	1	0	4
Iš viso	60	129	186	361	404

pradedama teikti Pabėgėlių priėmimo centre Rukloje (Jonavos rajonas). Parama Pabėgėlių priėmimo centre teikiama iki 6 mėnesių, kartais šis terminas pratęsiamas.

2 lentelė. Valstybės biudžeto lėšos, skirtos prieglobstį gavusių užsieniečių socialinei integracijai

Metai	Užsieniečių skaičius	Lėšos (tūkst. litų)
1999	29	742
2000	51	529
2001	126	346
2002	185	914
2003	356	1569,3
2004	404	1473,5

Daugėjant prieglobstį gavusių užsieniečių socialinei integracijai skiriama vis daugiau biudžeto lėšų.

Pabėgėlių priėmimo centre prieglobstį gavusiems užsieniečiams organizuojamas lietuvių kalbos mokymas pagal SMM patvirtintą programą, atitinkančią Europos Tarybos kalbų mokėjimo aprašymo A2 lygį ir valstybinės kalbos mokėjimo I kategorijos reikalavimus. Rengiami 190 val. kursai, yra išleisti specialūs vadovėliai, kompaktiniai diskai su kalbos ir rašybos, gramatikos pratimais, garso įrašai klausymuisi. Lietuvių kalbos mokoma auditorijoje, kompiuterių klasėje, mokymui naudojamos specialiai parengtos mokomosios programos.

Pabėgėlių priėmimo centre prieglobstį gavę užsieniečiai aprūpinami gyvenamuoju plotu, jiems mokama pašalpa, skirta pragyvenimui, vaikams lanko mokyklas.

Pasibaigus integracijai Pabėgėlių priėmimo centre, parama teikiama savivaldybių teritorijose. Valstybės biudžeto lėšomis finansuojamos individualios socialinės integracijos programos savivaldybių teritorijoje trukmė yra 12 mėnesių. Čia skiriamos lėšos būsto nuomai, komunaliniams patarnavimams, valstybinės kalbos mokymui, vaikų ugdymui ikimokyklinėse ir mokyklinėse įstaigose, sveikatos draudimui.

Jeigu per nustatytą laikotarpį užsieniečiui, gavusiam prieglobstį, dėl objektyvių priežasčių nepavyko pasirengti integracijai savivaldybės teritorijoje, šis laikotarpis gali būti tęsiamas.

Pasirengęs integracijai užsieniečiai, norėdamas įsidarbinti, gali ieškotis darbo pats arba kreiptis į teritorinę darbo biržą, kur jam sudaromas integracijos į darbo rinką planas, gali būti pasiūlytas profesinis mokymas.

Iš pateiktų duomenų matyti, kad parama pabėgėliams teikiama gana ilgą laiką – apie 1,5 metų ir tai valstybei nemažai kainuoja. Ar viskas padaroma, kad paramos teikimo laikotarpiu žmėnės būtų ne tik mokomi lietuvių kalbos ir kultūros auditorijose, bet būtų kryptingai orientuojami integravimui į darbo rinką, pratinami priėmūs šalies darbo aplinkos ir tradicijų, gretinant mokymą ir praktinių įgūdžių formavimą.

2. Migrantų adaptacija ir integravimas į darbo rinką užsienio šalyse.

Vykdam ES Leonardo da Vinci projektą,

skirtą migrantų mokymo ir adaptavimo problemoms, autorei teko susipažinti su projekto partnerių – Norvegijos, Danijos ir Olandijos patirtimi, taikomais aktyviaisiais mokymo metodais, padedančiais pagreitinti migrantų integraciją ir drauge sutrumpinti jų rėmimo laiką. Migrantai greičiau pradeda savarankiškai dirbti, nebereikalauja valstybės lėšų.

Norvegijoje migrantais rūpinasi migracijos tarnybos, įsikūrusios tose vietovėse, kur apgyvendinami migrantai. Jiems mokama pašalpa, kuri skirta būsto nuomai ir pragyvenimui. Migrantai mokosi norvegų kalbos specializuotuose mokymo centruose, kuriuose kalbos mokomi visi užsieniečiai, atvykę į Norvegiją gyventi (pvz., sukūrę šeimas su Norvegijos piliečiais). Skirtingai nuo kitų kursų lankytojų, praėjus įvadinį kalbos kursą, migrantų kalbos mokymas derinamas su praktiniu darbu – dvi dienas per savaitę besimokantys migrantai gerina kalbos įgūdžius, dirbdami įmonėse ar įstaigose, kurios sutinka priimti migrantus įgyti kalbos ir darbo įgūdžių. Šis darbas nėra mokamas – tai yra kalbos mokymo naša. Migrantai dirbuoja vaikų darželiuose, senelių namuose, maitinimo įstaigose, ūkininkų fermose. Mokymo centro dėstytojai lanko juos darbo vietoje, patys besimokantieji fotografuoja savo darbo vietą, dirbančius kolegas, aprašo savo atliekamą darbą, kiekvienas pasakoja apie tai paskaitose, atsako į kolegų klausimus ir patys domisi kolegų darbine veikla. Darbo vietoje jie priversti norvegiškai bendrauti su aplink dirbančiais, nes stengiamasi neskirti kartu į tą pačią įstaigą praktikos atlikti tos pačios tautybės žmonių. Mokydamiesi tik mokymo centre, o grįžę namo šeimoje kalbėdami gimtąja kalba, migrantai sunkiai pradėdavo kalbėti norvegiškai, negalėjo išlaikyti reikalaujamo kalbos egzamino ir drauge pradėti dirbti. Įgyvendinus tokią kalbų mokymo metodiką, besimokantieji daug greičiau pradėjo kalbėti norvegiškai, be to, praktikos darbo vietoje metu jie susipažįsta su kartais labai skirtinga darbo kultūra, žmonių bendravimo ypatumais, išmoksta ne tik norvegų kalbą, bet ir dažnai šnekamojoje kalboje vartojamą ir bendravimui būtiną žargoną, ko nemokama kalbos kursuose.

Olandijoje migrantai mokomi taip pat specializuotuose mokymo centruose, į kuriuos juos nukreipia migracijos tarnybos. Kursai trunka 40 savaitių. Po penkių savaitių, kurių metu mokoma kalbos ir atliekama profesinė orientacija (išsiaiškinama turėta profesija ir darbo patirtis, kas kur norėtų dirbti, kokių darbo įgūdžių įgyti), pagal tai suformuojamos besimokančiųjų grupės. Mokymo kursuose mokytojo vaidmuo yra pagrin-

dinis, nes pagrindinis tikslas – kuo greičiau įgyti darbo įgūdžių, socialinių gebėjimų, būtinų darbo vietoje. Kalbos mokymui auditorijose skiriama 6 val. per savaitę. Kalbos mokymas ir darbinis mokymas vienas kitą papildo ir sustiprina. Darbinis mokymas yra svarbesnis, kalbos mokymas jį papildo.

Pagrindiniai tokio mokymo privalumai:

- kalbos mokoma prasmingoje darbo aplinkoje,
- kalbos mokymas siejamas su praktinėmis situacijomis darbo vietoje,
- kalbos mokymas iškart taikomas praktikoje,
- kalbos ir profesijos mokytojai dirba kartu,
- kalbos mokymas susietas su anksčiau turėtomis žiniomis ir įgūdžiais.

Kartu su kalbos mokymu, didelis dėmesys yra kreipiamas į socialinių įgūdžių, kultūrų skirtumų pažinimą darbo vietoje, darbų saugos, kalbos žargono perpratimą. Tikslingo kalbos mokymosi darbo vietoje pavyzdžiai – darbo instrukcijų, skelbimų skaitymas, darbų pasiskirstymo suvokimas ir laikymasis, darbo klaidų nagrinėjimas, pasitarimai su kolegomis ir darbų vadovais, bendravimas su klientais, diskusijos darbe ir t. t. Dar vienas tokio mokymo privalumas – pasirinktos darbo srities žodyno plėtimas.

Įgiję darbo įgūdžių migrantai dažnai ir įdarbinami įmonėse, kuriose vyko darbinis mokymas.

Pagrindinis tokio mokymo tikslas – kuo greičiau parengti migrantą pradėti savarankišką darbo karjerą.

Panašūs metodai taikomi ir Danijoje. Stengiamasi dalyvauti ES finansuojamuose projektuose, kurių lėšomis mokymo centruose įkuriamos vietos darbo praktikai (pvz., kepykla), čia migrantai mokomi specialybės, įgyja darbo įgūdžių, lygiagrečiai besimokydami ir kalbos.

Labai įdomus eksperimentas vyksta Danijoje, Alborgo mieste. Mokymo centre migrantai, pageidaujantys pradėti verslą Danijoje, mokomi ne tik danų kalbos, bet ir verslo pagrindų – supažindinami su verslą reguliuojančiais įstatymais, apskaitos, verslo ekonomikos pagrindais. Mokymo centro, kuris įsikūręs miesto centre, pastato pirmame aukšte pačių migrantų įėjomis įrengtos patalpos – didelis paviljonas, kur pradantiems verslą migrantams išskirti atskiri prekybos ploteliai. Ten jau veikia keli maži bistro – čia pat gaminami nacionaliniai patiekalai (pvz., kebabai ir kt.), keli staliukai skirti klientams. Tokiame bistro dirba visa migrantų šeima. Ten įsikūrusios ir suvenyrų parduotuvėlės, juvelyro dirbtuvė, parduodami vaisiai. Kainos tokiame paviljone žemesnės, žmonės iš aplinkinių biurų užei-

na užkasti. Mokymo centro darbuotojai konsultuoja būsimus verslininkus, jiems suteikiama tikslinė paskola verslo pradžiai, kurios naudojimas kontroliuojamas. Pradėję verslą tokiam verslo inkubatoriuje, keli migrantai savarankiškai įkūrė didesnes įmones – restoranus, parduotuves.

Užsienio šalyse pasyviai nelaukiama, kol migrantai remiami išbus jiems nustatytą laiką, o po to, išnaudoję jiems skirtas lėšas ir nepasiruošę jokiai darbo veiklai, stengsis išvykti į kitas šalis, kaip dažnai vyksta Lietuvoje. Ten ieškoma įvairių būdų kuo trumpiau remti migrantus, kuo greičiau parengti juos darbo rinkai, nes tik tada jie mokesčių pavidalu grąžins jų adaptacijai skirtas lėšas.

Išvados

1. Būtina ieškoti įvairesnių mokymo metodų, skirtų prieglobstį gavusių užsieniečių kalbiniam rengimui.

2. Kalbos ir kultūros pažinimo teorinį mokymą reikėtų derinti su praktiniu darbinio mokymu, padedančiu greičiau išmokti šnekamąją kalbą, pažinti mūsų šalies darbo kultūrą, tradicijas.

3. Ieškoti būdų prieglobstį gavusių užsieniečių integracijai į darbo rinką, lygiagrečiai su kalbiniu rengimu plėtojant jų profesinį mokymą, didinant verslumo įgūdžius, ieškant priemonių jų pačių ir integracijai skirtose įstaigose dirbančių darbuotojų iniciatyvoms skatinti.

Literatūra

1. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl pabėgėlio statuso. 1995 m. liepos 4 d. Nr. I–1004.
2. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl užsieniečių teisinės padėties. 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX–2206.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 17 d. nutarimas Nr. 527 *Dėl Prieglobstį gavusių užsieniečių socialinės integracijos tvarkos patvirtinimo*.
4. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2004 m. spalio 21 d. įsakymas Nr. A1–238. *Lietuvos valstybės paramos teikimo užsieniečių, gavusių prieglobstį Lietuvos Respublikoje, integracijai tvarkos aprašas*.
5. <http://www.prieglobstis.lt>

Janina Radvilavičiūtė

FOREIGNERS HAVING RECEIVED THE ASYLUM IN LITHUANIA AND THEIR INTEGRATION INTO LABOUR- MARKET POLICY

Summary

In the article there are analyzed the status of fugitives who found themselves in Lithuania as the result of different conflicts in their own country and having received the asylum as foreigners in the Republic of Lithuania. There are presented adaptation, languages teaching and integration into labour- market methods and methods which had been applied in the Western European countries and met with these problems long ago and having greater practice for teaching and adaptation of immigrants.

Janina Radvilavičiūtė – Vilniaus Gedimino technikos universiteto Informacinių technologijų katedros docentė, technikos mokslų daktarė

Telefonas (+370~5) 2751696

Elektroninis paštas jarad@fmf.vtu.lt

Straipsnis įteiktas 2005 m. gegužės mėn.; recenzuotas; parengtas spausdinti 2005 m. gegužės mėn.